

ВІДГУК

офіційного опонента

на дисертацію Цукур Ольги Григорівни

«Особливості конструювання особистістю православної ідентичності в умовах секуляризації суспільства», представлену на здобуття наукового ступеня кандидата психологічних наук за спеціальністю

19.00.05 – соціальна психологія; психологія соціальної роботи

Криза традиційного механізму відтворення релігійної ідентичності, руйнування стереотипних ціннісних орієнтирів, наявність плюралізму суспільних моделей існування зумовлює поліваріантність самоідентифікацій людини. Розмаїтість християнських конфесій сприймається українським суспільством не як конфесійний плюралізм, з яким врешті-решт треба було б примиритися, а як розкол, тимчасове порушення норми, яке потребує виправлення. Проблема ідентичності як об'єкт наукового дослідження в межах соціальної психології, механізми ідентифікації – явище порівняно нове і недостатньо вивчене. Окрім того, ідентичність, як предмет дослідження, перебуває в сфері вивчення багатьох наукових дисциплін – психології, соціології, культурології, політології, філософії, теології. Очевидно, що пояснення парадоксу конфесійної ідентичності слід шукати в інтердисциплінарному підході, а саме у визначенні психологічних, соціальних, менталітетних причин даного явища.

Таким чином, актуальність дисертаційної роботи О. Г. Цукур «Особливості конструювання особистістю православної ідентичності в умовах секуляризації суспільства» обумовлена змінами соціокультурного контексту та загальних інтерпретаційних рамок концептуалізації різноманітних уявлень про релігійність. Врахування множинності релігійних проявів відкриває нові можливості у вивченні особливостей конструювання православної ідентичності і зумовлює розгортання її різноаспектних

тлумачень залежно від процесів секуляризації і ресакралізації, що, в першу, чергу виражається в реструктуризації релігійного життя.

Недостатньо дослідженими залишаються психологічні особливості конструювання православної ідентичності відповідно до параметрів конкретного культурно-історичного простору, які можуть сприяти врахуванню множинності релігійних проявів та поглибленню розуміння впливу секуляризаційних процесів на особистість. Соціальна та наукова значущість окресленої проблематики зумовлює актуальність вивчення особливостей конструювання особистістю православної ідентичності в умовах секуляризації суспільства.

Відповідно до логіки аналізу дисертаційного дослідження Цукур О. Г. зупинимося на його поетапному висвітленні та експлікації основних досягнень.

Аналіз вступу дисертації дає змогу стверджувати, що авторка чітко і науково коректно визначила об'єкт, предмет, мету та завдання дослідження, логічно вибудувала структуру роботи та реалізувала алгоритм свого наукового пошуку.

Перший розділ дисертації «Соціальні передумови секуляризації як процесу формування православної релігійної ідентичності: теоретико-методологічний аналіз» є результатом ретельного аналізу феномену секуляризації, його основних характеристик і соціальних складових. Дисертанткою виокремлено основні тенденції, що виникають у межах секулярного суспільства. Узагальнюючи результати досліджень, що присвячені вивченню окресленої проблематики, православної ідентичність авторка представила як трикомпонентну конструкцію, що складається в процесі релігійної соціалізації особистості в інституті релігії через її включення в систему конфесійних відносин – це інституційна складова, через реалізацію релігійних практик повсякденності, що становить позаінституційну складову та через сприйняття і внутрішнє засвоєння особистістю релігійних доктрин, цінностей і норм, що схарактеризовано як інтимно-особистісна

складова. Означені компоненти було покладено в основу розроблення теоретичної моделі конструювання православної ідентичності в умовах секуляризації суспільства.

Зміст другого розділу дисертації «Етапи і процедура емпіричного дослідження моделей конструювання православної ідентичності» свідчать про наявність у Ольги Григорівни Цукур сформованих умінь і навичок організації та проведення емпіричних психологічних досліджень, кількісного та якісного аналізу отриманих результатів. Стратегія емпіричної частини дослідження органічно впливає з теоретичної моделі конструювання православної ідентичності в умовах секуляризації суспільства. Дисертантка чітко описує програму свого дослідження, логічно обґрунтовує кожен з його етапів, а також вибір відповідного емпіричного та математико-статистичного інструментарію. Слід підкреслити і позитивно оцінити застосування комбінованої стратегії проведення дослідження, що надало можливість врахувати різноманітність вибудовування складових православної ідентичності, конституенти котрих перебувають на різних рівнях соціальної реальності. Достатньо обґрунтованим є підхід до формування вибірки (методом снігової кулі та керованої респондентами), що дозволило розглядати спільне використання вибірок як процедуру тріангуляції досліджуваних.

У третьому розділі «Змістові особливості моделей православної ідентичності, сконструйованих в умовах секуляризації суспільства» представлено результати аналізу даних, отриманих під час емпіричного дослідження. Уперше виокремлено та обґрунтовано особливості конструювання православної ідентичності в секуляризованому суспільстві. Визначено залежність змісту складових православної ідентичності від рівневості розгортання процесу секуляризації. Обґрунтовано диференціацію моделей православної ідентичності, яка відбувається за рахунок різного ступеня інтеграції основ православної традиції у повсякденність. Описано варіативність змістового наповнення компонентів православної ідентичності.

Доречно відмітити і практичне значення отриманих результатів. Запропонований і всебічно перевірений на валідність і надійність опитувальник «Структура секулярного поля сучасного суспільства» безперечно зможе стати у нагоді дослідникам у галузі соціальної психології. Про глибоке розуміння авторкою обраної проблематики свідчить її інтерпретативна майстерність, яка виявляється у здатності перетворювати статистичний матеріал, здобутий за допомогою різних методів, у змістове наповнення виокремлених моделей, що сприяє увиразненню особливостей конструювання особистістю православної ідентичності.

Загальні висновки, як і висновки до кожного розділу, чітко і коректно сформульовано, вони повністю відповідають меті та поставленим завданням. Текст дисертації вдало структурований і логічно завершений, відчувається зацікавленість дисертантки науковим пошуком. Загалом констатуємо, що презентоване дисертаційне дослідження О. Г. Цукур є актуальним, методологічно коректним, отримані в роботі результати характеризуються новизною, мають теоретичну та науково-практичну цінність, можуть бути застосовані для подальшої розробки цієї проблематики.

У цілому представлена до захисту дисертація заслуговує на високу оцінку. Автореферат, своєю чергою, адекватно відображає основні здобутки дисертації. При загальному позитивному враженні від цієї ретельно виконаної роботи, варто висловити окремі зауваження та побажання:

1. Дисертанткою досить ґрунтовно проаналізовано ключові в межах даного дослідження феномени та їх психологічну специфіку в умовах сучасного (українського) суспільства, чітко описано елементи теоретичної моделі конструювання православної ідентичності та подано їхню детальну емпірично підтверджену характеристику. Особливо цінним, на наше переконання, з огляду на вищезазначене, виступає можливість не лише подальшого комплексного вивчення механізмів підтримки та функціонування конфесійної ідентичності у соціокультурному просторі, але й сприяння гармонізації релігійної взаємодії і формуванню основ для конструктивних

міжконфесійних та міжрелігійних діалогів у сфері соціального служіння та підтримки. Проте в ході дослідження варто було б більшою мірою враховувати диференціацію понять «релігійна ідентичність» та «конфесійна ідентичність», де перша виступає загальною щодо останньої, про що згадується в тексті роботи. Відповідно релігійні переживання є спільними для всіх конфесій, що можна вважати екуменічним аргументом, таким цінним на перспективу. Відтак, потребує обґрунтування позиція авторки щодо неправомірності прийняття універсальності характеру релігійних переживань (ст. 47), які на її переконання «є специфічними й значно різняться в православ'ї, католицизмі, ісламі, іудаїзмі та ін.».

2. Теоретична модель конструювання православної ідентичності в секулярному просторі, представлена в межах дисертаційного дослідження, включає рівні секуляризації в православній традиції і складові православної ідентичності, однією з яких авторка описує особистісно-інтимну складову православної ідентичності, яка формується в результаті особистого спілкування з Богом і «залучає людину в простір православного віровчення, включає елементи індивідуального релігійного досвіду та містить власні рефлексії з приводу проходження духовного шляху, опанування релігійними переживаннями. Релігійний досвід відображає дієвість усіх складових психологічного механізму формування релігійної віри, власне, він інтегрує та цементує релігійність» (ст. 57). Погоджуючись з авторкою, варто відмітити, що під таким оглядом цей компонент мав би бути не просто одним із елементів моделі, а частиною кожного з них. Адже релігійність та релігійна ідентичність – це процес і результат двоплощинного «діалогу» особистості: з Богом (як вертикальний діалог) та із соціумом (в соціумі), Церквою, релігійною спільнотою (як горизонтальний діалог), що взаємопов'язані та взаємозалежні.

3. Вважаємо за доцільне звернути увагу й на те, що у змісті теоретичного розділу авторка здійснює ретельний теоретичний аналіз соціально-психологічних особливостей освоєння особистістю православної традиції та структури індивідуальної релігійності. Конструкт релігійного

досвіду особистості вводиться як один з елементів теоретичної моделі конструювання православної ідентичності. Попри це, дисертанткою не подано достатнього обґрунтування релігійного досвіду як емпіричної змінної.

4. Попри те, що дисертаційна робота написана досить грамотно з дотриманням сучасних норм українського правопису, та все ж зустрічаються помилки, в тому числі і часте використання у тексті русизмів.

Однак вищезазначені зауваження та побажання мають рекомендаційний характер і не позначаються на позитивному враженні від роботи в цілому. Автореферат відповідає тексту дисертації, отримані результати та висновки дослідження пройшли необхідну апробацію шляхом їх обговорення на науково-практичних конференціях. Автор має достатню кількість публікацій у фахових виданнях, усі основні наукові результати відображено у публікаціях.

Узагальнюючи вище сказане, можна зробити висновок про те, що дисертація «Особливості конструювання особистістю православної ідентичності в умовах секуляризації суспільства» є оригінальним, самостійним, цілісним і завершеним дослідженням, котре має наукову новизну та сприяє розв'язанню однієї з актуальних проблем соціальної психології. Зміст та оформлення роботи відповідають нормативним вимогам МОН України, що висуваються до кандидатських дисертацій. Авторка дисертаційної роботи, Цукур Ольга Григорівна, заслуговує на присудження наукового ступеня кандидата психологічних наук за спеціальністю 19.00.05 – соціальна психологія; психологія соціальної роботи.

Офіційний опонент –
кандидат психологічних наук,
асистент кафедри педагогіки
та психології дошкільної освіти
Чернівецького національного університету
імені Юрія Федьковича

